

VILNIAUS PREPOZITO ERAZMO VITELIJAUŠ KALBA POPIEŽIUI ALEKSANDRUI VI: TEKSTAS IR JO KONTEKSTAI

Vilniaus prepozito Erazmo Vitelijaus (Cioleko) diplomatinė misija į Romą 1501 m., jos priežastys bei aplinkybės, taip pat kalba, kurią didžiojo kunigaikščio Aleksandro pasiuntinys pasakė slaptojoje konsistorijoje popiežiaus Aleksandro VI ir kardinolų akivaizdoje, – tai vis gausioje mokslinėje literatūroje žinomi, pagrindiniais bruožais joje nušviesti dalykai. Teisybės dėlei privalu pasakyti, kad tos kalbos turinys vis dar nėra aptartas visas. Reikšmingose praėjusio amžiaus publikacijose apie vyskupą Erazmą¹, didįjį kunigaikštį Aleksandrą² ar Florencijos bažnytinės unijos nuostatų recepciją Lietuvoje³ daugiausia liečiami Lietuvos bei Lenkijos valstybių ar Katalikų Bažnyčios politikos aspektai; pastaraisiais metais pasirodančiuose darbuose iškeliamas dar vienas jos turinio dalykas: nurodoma, jog toje kalboje Jogailaičių valdos buvo pristatytos kaip katalikiškosios Europos gynybinis pylimas – *antemurale totius christianitatis*⁴, Lenkų autoriai tas valdas dažniausiai įvardija Lenkijos vardu. Lietuvoje jos matuojamos savu masteliu: čia kalbama pirmiausia apie Kunigaikštiją, jos valdovus ir jų užsienio politiką⁵. Tai, be abejojimo, svarbūs dalykai. Vis dėlto jie ne visiškai apibūdina patį veikiausiai tais pačiais 1501 metais publikuotą veikalą. Jo turinys yra pilnesnis ir turtingesnis, jis suteikia įdomios informacijos apie kunigaikščio pasiuntinio Erazmo kultūrinius akiračius, išeitą humanistinę mokyklą, humanitarinį išsilavinimą, taip pat valdovo politines ir kitokias intencijas. Šiems dalykams apibūdinti ir skiriamas mūsų straipsnis.

Dėl daugelio ypatybių: turinio, laiko ir t. t., Vilniaus prepozito kalba yra svarbus Lietuvos senosios raštijos paminklas. Iki šiol jos tyrėjai nėra atskleidę nemažos dalies ypatybių, kuriomis pasižymi šis literatūros artefaktas. Per pastaruosius kelis dešimtmečius pasirodžiusiuose darbuose (pavyzdžiui, minėtoje nesenoje Tazbiro monografijoje, taip pat toliau aptarsimuose Aloyzo Varanavičiaus straipsniuose) ši Erazmo kalba dažniau būdavo pasitelkiama kokioms nors teorinėms apie ją rašiusių nuostatoms pagrįsti, dėl įvairių priežasčių nesiekiant jos apibūdinti visų įmanomų jos kontekstų (konfesinio, politinio, kultūrinio, intelektualinio, žanrinio ir t. t.) šviesoje. Ne kas kitas, o kaip tik tokia šviesa mokslininkams ir būtų neleidusi dangstantis *amžių šešėliais* ar *būtovės slėpiniais* skelbti gražiai skambančių, bet vis dėlto perdėm subjektyvių teiginių, jog, pavyzdžiui, Erazmas senąją Lietuvą (arba Lenkiją) pavadinęs, kaip ką tik minėta, katalikiškosios Europos gynybinio pylimu. (Šią pastabą pirmiausia taikome patys sau.)

¹ H. Folwarski, *Erazm Ciołek: Biskup i dyplomata*, (*Studia historio-ecclesiastica*, [t.] 1), Warszawa: s. n., 1935.

² F. Papée, *Aleksander Jagiellończyk, (Władcy polscy)*, Kraków, 1999; K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo Litewskie pod rządami Aleksandra Jagiellończyka*, Poznań, 1995. Čia dar nurodytume reikšmingą Henriko Łowmiański veikalą: H. Łowmiański, *Polityka Jagiellonów*, do druku paruošė K. Pietkiewicz, Poznań, 1999 (ypač jo dalį p. 313–534).

³ O. Halecki, *Od Unii Florenckiej do Unii Brzeskiej*, t. 1, Lublin, Rzym, 1997.

⁴ Pavyzdžiui, paskutiniame darbe taip turbūt apie šią kalbą atsiliepia Janusz Tazbiras, žr.: J. Tazbir, *Polska przedmurzem Europy*, Warszawa, 2004, p. 26. Šioje nurodytos monografijos vietoje minimi 1504-ieji kalbos išleidimo metai turbūt laikytini nepastebėta korektūros klaida. Vis dėlto su šio reikšmingo veikalo autoriumi reikia nesutikti dėl vieno dalyko: Erazmas Vitelijus nei šioje, nei vėlesnėje kalboje popiežiui Julijui II nėra nė žodžio pasakęs apie Lenkiją kaip apie Europos skydą ar apsauginį pylimą. Toks apibūdinimas, esantis čia toliau aptariamo spaudinio pabaigoje, priklauso ne jam ir ne profesoriumi Tazbirui, o popiežiui Aleksandrui VI.

⁵ B. Dundulis, *Lietuvos užsienio politika XVI a.*, Vilnius, 1971; J. Kiaupienė, „Mes, Lietuva“: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorija XVI a. (viešasis ir privatusis gyvenimas)*, Vilnius, 2003; D. Kuolys, Lietuvos Respublika: Idėjos ištakos, in: *Literatūros tyrimų erdvės: Studijos profesoriaus Juozo Girdzijausko 70-mečiui*, (Senoji Lietuvos literatūra, kn. 19), Vilnius, 2005, p. 157–198.

Visos kontekstinės šio artefakto erdvės leidžia taip pat geriau įvertinti tikrą, o ne trokštamą jo vietą Lietuvos kultūros istorijoje. Kitaip tariant, jos neleidžia pervertinti jo reikšmės. Tokios mintys kyla prisiminus kelis reikšmingus filosofijos istoriko Varanavičiaus darbus: straipsnius mokslo periodinėje spaudoje⁶ bei biobibliografiniame žinyne *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai*⁷. Prisiminę aplinkybes, kuriomis teko dirbti šiam mokslininkui, jo mokslines aspiracijas galime vertinti palankiai. Teisinga laikome Varanavičiaus išėities poziciją, suformuluotą viename iš minėtųjų straipsnių:

Gyvenimo prasmei nusakyti Vitelijus nėra pašventęs jokio specialaus traktato, bet savo kalbose ir laiškuose jis ne kartą lietė šį filosofinį etinį klausimą, todėl lieka galimybė surinkti, susisteminti išsklaidytas jo mintis ir savotiškai restauruoti jo pažiūras į gyvenimo prasmę arba aukščiausius žmogaus gyvenimo tikslus. Pažymėtina, kad šios pažiūros mokslinėse publikacijose dar nėra detalios išnagrinėtos bei apibendrintos, nors jos iš tiesų yra įdomios visuomeninės filosofinės bei etinės minties Lietuvoje istorijai kaip naujos krypties samprata, susiformavusi vieno iš pirmųjų renesanso idėjų atstovo ir skleidėjo Lietuvoje? Vitelijaus pasaulėžiūroje.⁸

Vis dėlto visų išlikusių vyskupo Erazmo kalbų tekstai nėra dideli, jų nėra daug (vos keturi), o jų žanrinės, stilistinės ir kitokios meninės ypatybės, autoriaus praktinės intencijos gerokai skiriasi nuo teoriniam filosofijos traktatui būdingų temų, klausimų ir kitų tokio veikalo savybių. Apibūdindamas Vitelijaus pažiūras Varanavičius pasitelkė žymiausias Renesanso mąstytojus, taip pat kai kuriuos XX a. Vakarų filosofijos istorikus ir savu metu pateikė ryškių renesansiškų spalvų Vitelijaus mąstytojo portretą. Jo tekstuose lietuvių mokslo istorikas surado ir dviejų tiesų koncepcijos, ir stoicizmo, ir epikūrizmo, ir dar kitokių filosofinių mokyklų skelbtų tiesų. Manytume, kad atsižvelgęs į kitas Vitelijaus kūrinų kontekstines erdves Varanavičius nebūtų taip pervertinęs senameldiškosios Antikos paveldo. Kiek kitaip vyskupo Erazmo mintys būtų atrodžiusios ar išimtinai Bažnyčios Tėvų bei Šventojo Rašto (juos jis citavo bei įvairiais būdais imitavo), ar vienalaikių diplomatinių kalbų, ar galiausia išsamiau, gausiau, tiksliau atliktos filologinės Erazmo tekstų analizės šviesoje. Pastarosios teikiamas galimybės mes kaip tik ir norime pademonstruoti, tyrimo pagrindu pasitelkę minėtą pirmąją Erazmo kalbą⁹.

Vis dėlto iš pradžių svarbu trumpai paminėti svarbiausias kunigaikščio Aleksandro pasiuntinio gyvenimo datas. Remiantis neišlikusiame antkapiniame paminkle buvusia epitafija nurodoma, jog Erazmas Vitelijus gimė 1474 metų pradžioje. Jo tėvai buvo nekilingi pasiturimai gyvenę Krokuvos miestiečiai Stanislovas ir Agnieška Ciolekai. 1485 metais būsimasis Plocko vyskupas pradėjo bakalauro studijas Krokuvos universitete, 1487 metais įgijo bakalauro, o 1491 metais – magistro laipsnį. Amžininkų (daugiausia pikta linkinčių) liudijimais, puikiai grojo liutnia; vėlesnieji Erazmo biografai spėja, jog šitaip jis prisidurdavęs reikalingų studijoms pinigų. 1491–1493 metais dėstė įvairius kursus Krokuvos universitete (aiškino Platoną, Aristotelį, dėstė Petro Ispano logiką ir Ovidijaus poeziją). Tuo metu jį pastebėjo didysis kunigaikštis Aleksandras (Ldk 1492–1506) ir pasitelkė darbui Lietuvoje¹⁰. 1494–1500 metais Erazmas dirbo kunigaikščio sekretoriumi ir slaptuoju patikėtiniu. 1499

⁶ A. Varanavičius, Erazmo Vitelijaus visuomeninės-filosofinės pažiūros, in: *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai. Serija A*, t. 4 (41), 1972, p. 33–49; Idem, Gyvenimo prasmės samprata Erazmo Vitelijaus ir Mikalojaus Husoviano kūryboje, in: *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai. Serija A*, t. 3 (52), 1975, p. 25–37.

⁷ Mera, Vitelijus (Ciolekas) Erazmas, in: *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai*, t. 1: *Feodalizmo laikotarpis*, Vilnius, 1980, p. 322–327.

⁸ Idem, Gyvenimo prasmės samprata Erazmo Vitelijaus ir Mikalojaus Husoviano kūryboje, p. 26.

⁹ Šio tyrimo pagrindu pasirinkta lotyniško teksto kalbos analizė. Turimos techninės priemonės: Antikos autorių tekstynas ir programa jais naudotis *Lector*, neleido itin kruopščiai ištirti teksto. Kadangi turimame *Lectoriujė* itin šykščiai atspindėtas vėlyvosios Antikos krikščioniškas raštijos paveldas (pavyzdžiui, jame trūksta Bažnyčios Tėvų raštų), numanome, jog Erazmo kalboje liko „neatpažinti“ kurie ne kurie Bažnyčios autoriai. Taigi šios – kaip ir visų kitų Erazmo kalbų – detalesnė, tikslesnė, pilnesnė analizė ir atitinkamos išvados dar lieka netolimos ateities studijų tikslu. Už nesavanaudišką paramą įsisavinant *Lectoriujė* dėkojame VU Klasikinės filologijos katedros lektoriui Mindaugui Strockiui.

¹⁰ Folwarskis apie tai rašo: „Aleksander poznał Erazma, ale zapewne dopiero jako wykładowcę na Uniwersytecie Jagiellońskim, a młody jego wiek (miał zaledwie lat 20) i zdolności mogły bliżej zainteresować w. księcia. Może ktoś z otoczenia Aleksandra zwrócił mu uwagę na młodego

metais jis tapo Vilniaus kanauninku (02 15), dekanu (04 09) ir prepozitu (05 20). 1500 metų viduryje išvyko pirmojon diplomatinėn misijon į Romą (iš Vilniaus 1500 07 16 iškeliavo Krokuvon, ją pasiekė 08 13; iš Krokuvos 1501 01 12 iškeliavo Venecijon, ją pasiekė 02 14; 02 20 iš Venecijos išvyko į Romą, kurią pasiekė 03 11). Matomoji pasiuntinystės priežastis buvo kunigaikščio klusnumo pareiškimas popiežiui Aleksandriui VI ir Lietuvos galimybių Europos geopolitikoje nušvietimas. Ne mažiau svarbi buvo nematomoji pasiuntinystės priežastis: Lietuvos požiūrio į santykius su Stačiatikių Bažnyčia bei Maskvos valdovu išdėstymas, patvirtinimas apie Kijevo ir visos Rusios metropolito Juozapo Bulgarinovičiaus ketinimų pripažinti Romos popiežiaus viršenybę tvirtumą ir kai kurie kiti Vilniaus, Žemaičių, taip pat likusioms vyskupijoms svarbūs dalykai. Palankiai sutiktas Romoje, Vilniaus prepozitas Erazmas 1501 metų kovo 31 d. slaptojoje kurijoje pasakė pagrindinę kalbą, kuria kunigaikščio vardu išreiškė klusnumą Šventajam Sostui ir apibūdino Lietuvą. Vėliau asmeninėse audiencijose su popiežiumi ir kai kuriais kardinolais buvo tariamasi dėl viso kito. Erazmo diplomatija davė neblogų rezultatų: Šventasis Sostas priėmė Erazmo išdėstytą Lietuvos galimybių Europoje įvertinimą, be to, leido Aleksandro žmonai kunigaikštieni Elenai išlaikyti stačiatikių tikėjimą, kol bus gyvas jos tėvas, Maskvos didysis kunigaikštis Ivanas III, taip pat suteikė daug malonių ir dovanojo daug relikvijų Lietuvos katalikų bažnyčioms. Patsai Erazmas buvo pagerbtas apaštališkojo protonotaro (1501 03 31) ir apaštališkųjų rūmų grafo (*comes s. palatii apostolici et aulae lateranensis*; 1501 06 23) titulais, be to, popiežius išdavė specialią bulę (1501 05 15), leidusią nekilmingam asmeniui užimti tas kanonijas, į kurias galėjo pretenduoti tik tai kilmingi žmonės. 1502 metų pradžioje Erazmas sugrįžo į Krokuvą, kurį laiką dirbo sekretoriumi Lenkijos karaliumi išrinkto Aleksandro kanceliarijoje. Karaliaus teisme (1502 04 14) įrodęs savo bajorišką kilmę, tapo Krokuvos (kapitulos priimtas 1504 05), Poznanės (1502 11 22), Vloclaveko (1503 01 19) ir Vroclavo (galbūt prieš 1502 07 28, bet tikrai 1503 12 03) kanauninku. Karaliaus remiamas, 1503 metų gegužės mėnesį buvo nominuotas Plocko vyskupu (patvirtintas popiežiaus Julijaus II bule, datuota tų metų lapkričio 29 diena; konsekruotas 1504 02 04). Juo išbuvo iki mirties. Mirė trečiosios pasiuntinystės metu Romoje 1522 metų rugsėjo 9 dieną¹¹.

Kaip jau minėta, Erazmo Vitelijaus kalba buvo išspausdinta tais pačiais 1501 metais Romoje¹². Mums žinomi du šio paleotipo egzemplioriai. Vienas saugomas Romoje, Kazanatės bibliotekoje¹³.

lektora. Jak ta sprawa się dokładnie przedstawiała, powiedzieć nie umiemy, w każdym razie zapewne prosto z Uniwersytetu dostał się Erazm na dwór w. ks. Litewskiego", žr.: H. Fołwarski, *Erazm Ciołek*, p. 15.

¹¹ Šio pranešimo temai svarbi Erazmo Vitelijaus gyvenimo dalis papasakota pagal: H. Folwarski, *Erazm Ciołek*, p. 1–50; S. Kutrzeba, J. Fijałek, *Kopiarz rzymski Erazma Ciołka z pocz. wieku XVI-go*, in: *Archiwum Komisji Historycznej*, ser. 2, t. 1, (Wydawnictwa Komisji Historycznej Polskiej Akademji Umiejętności, Nr. 78), w Krakowie, 1923, p. 66–67; S. Łempicki, *Ciołek Erazm (1474–1522)*, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 4: (Ckwalczewski Jerzy, Dąbrowski Ignacy), Kraków, 1938, p. 78.

¹² *Erasmus Vitellius, Erasmi Vitellii c. prepositi Vilnensis illustrissimi domini Alexandri magni ducis Litthuanie secretarii et oratoris ad Alexandrum Sextum pontificem maximum in prestita obedientia Rome habita oratio*, [Rome: per Johannem Besicken, post 31 III 1501]. – Aprašyta pagal prieštekstinę antraštę ir Kazanatės bibliotekos internetinį katalogą, žr.:

<http://www.opac.casanatense.it/DocumentPrint.htm?numrec=031204624948640>, žiūrėta 2006 11 14. Dar žr.: *XV–XVI a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas=Index librorum Latinorum Lituaniae saeculi quinti decimi et sexti decimi*, sudarė D. Narbutienė ir S. Narbutas, Vilnius, 2002, p. 73.

¹³ Apie šį egzempliorių 2006 11 10 Vilniuje vykusios tarptautinės mokslinės konferencijos „Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro kultūra“ metu auditoriją informavo dr. Birutė Rūta Vitkauskienė, už tai jai širdingai dėkojame. Ši meno istorikė nurodė, jog Kazanatės bibliotekos egzempliorius turi kelis herbais papuoštus lapus ir nurodė specialų leidinį, kuriame jie reprodukuoti. Padedami prof. dr. Jolantos Gelumbeckaitės, iš Frankfurto gavome tą XVI amžiaus Italijos spaudai skirtą leidinio dalį, kurioje herbai buvo perspausdinti. Rezultatai pranoko lūkesčius. Pasirodė, kad prieš tekstinę Erazmo kalbos dalį eina du iliustracijų lapai. Viename pavaizduotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro herbas (atrodo, toks kaip didžiąjame kunigaikščio antspaude), o antrajame – paties apaštališkojo protonotaro bei apaštališkųjų rūmų grafo Erazmo Cioleko *insigne*, daugiau žr.: *Early Italian Masters*, by Mark J. Zucker, (*The Illustrated Bartsch*, founding editor Walter L. Strauss, general editor John T. Spike, [vol.] 24: *Commentary*, part 4), New York, 1999, p. 214–216). Prisiminus, su kokiomis kliūtimis Erazmas susidūrė, kildamas bažnytinės karjeros laiptais po grįžimo iš Romos, nesistebime, jog Krokuvos egzemplioriuje kaip tikrai ir trūksta Erazmo padėtį tuoj pat įtvirtinti galėjusio herbo. (Beje, tą patį turime pasakyti ir apie Ldk Aleksandro herbą su ryškiomis valstybinio savarankiškumo idėjomis.) Dar pridėsime, kad apie šį unikalų leidinį duomenų esama leidinyje: Francesco Barberi, *Tipografi romani del Cinquecento*: Guillen.

Kitas šio paleotipo egzempliorius (defektuotas) saugomas Krokuvoje, Jogailos universiteto bibliotekoje (fotografinė spaudinio kopija (mikrofilmas) – Lenkijos nacionalinėje bibliotekoje). Mokslinėje literatūroje ji dažniau cituojama ir daugiau žinoma iš XIX amžiaus perspaudo¹⁴. Šiam straipsniui mes pasinaudojome paleotipo kopija, padaryta iš Nacionalinės bibliotekos mikrofilmo.

Pagal autorystę knygos tekstus galima dalinti į dvi nelygias dalis: pasiuntinio Erazmo pirmuoju asmeniu pasakytos kalbos ir anonimo atpasakoto popiežiaus atsakymo. Pagal turinį knygos tekstų turėtume daugiau, mat pasiuntinio kalbą galėtume suskirstyti dar į septynias dalis (beje, spaudinyje pažymėtas matomais didesniais tarpais tarp frazių). Taigi lap. aⁱⁱ recto–verso (nuo žodžių *Salvator noster* iki *deputare uoluit* imtinai) turime pasveikinimą, toliau, lap. aⁱⁱ verso–aⁱⁱⁱ recto (nuo žodžių *Et reuera* iki *cu[m] uenia imploro* imtinai) – pasiuntinystės apibūdinimą nurodant savo asmens menkumą, misijos svarbą ir auditorijos prakilnumą. Lap. aⁱⁱⁱ recto–aⁱⁱⁱⁱ recto (nuo žodžių *Amplissimus ducatus* iki *fide illesa munitissimi* imtinai) randame Lietuvos apibūdinimą, vieną iš reikšmingesnių visos kalbos vietų. Mat čia nušviečiamos kelios svarbios Aleksandro valdomos valstybės ypatybės: nors didžiuliame turtingame krašte gyvenančios kelios „tautos“, bet valstybės kilmę, jos istoriją ir dabartį autorius pabrėžtinai susieja su etninius lietuviais („Jie vartoja savą kalbą“), su sava lietuviška dinastija („Jie nepaklūsta niekieno kito valdžiai, išskyrus savo valdovą, kuris dėl viršenybės nešioja didžiojo kunigaikščio titulą, kadangi turi sau pavaldžių begal turtingų kitų kunigaikščių“); čia taip pat nurodoma, kad kultūros, pirmiausia raštijos reikalams LDK vartojama ne lietuvių, o rusėnų kalba – nes „rusėnai apgyvendinę kone pusę Kunigaikštijos, o jų kalba esanti grakšti ir lengvesnė, todėl visuotinai vartojama“. Dar toliau, lap. aⁱⁱⁱⁱ recto–a^v recto (nuo žodžių *Sed prohdolor Turci* iki *alimentorum penuria prohibente* imtinai) randame turkų ir totorių apibūdinimus. Autorius mini tris musulmonų valstybes: Turkiją ir Užvolgio bei Krymo totorių ordas. Daugiausia vietas jis skiria pastarajai, nes su ja lietuvių valdovai nuolat kariaujantys. Dar toliau, lap. a^v recto–verso (nuo žodžių *Dum igitur eadem Tartarorum gens* iki *feliciter terminauerit* imtinai), didžiojo kunigaikščio pasiuntinys reiškia pritarimą popiežiaus raginimui suburti krikščioniškųjų valstybių koaliciją prieš turkus bei totorius ir nurodo, jog Lietuva irgi dėtusi prie katalikiškųjų valstybių, nors jos padėtį neseniai smarkiai apsunkinęs dar vienas kaimynas – didysis Maskvos kunigaikštis. Dar toliau, lap. a^v verso–a^{vi} verso (nuo žodžių *Ortum autem tanti principis* iki *pacifice conscendit* imtinai), mes randame Vytauto Didžiojo ir Jogailaičių apibūdinimus – lietuvių kilmės dinastijos valdovų paveikslus charakterizuojant juos vienu dviem geriau svetimiems suprantamais vaizdais. Pasiuntinys pradeda nuo Vytauto, kuris „buvo ryžtingas ir nenugalimas kovotojas, todėl savu metu dėl visuotinai paplitusios garbės bei šlovės sau pelnė Didžiojo vardą“. Vytauto valdytos Lietuvos dydis ir jos valdovo garsas patraukęs imperatoriaus Zigmanto dėmesį, ir šis jį panoręs karūnuoti, tačiau Vytautas miręs anksčiau, nei pas jį atvykę pasiuntiniai su karaliaus vainiku. Neminėdamas Švitrigailos ir Žygimanto Kęstutaičio, Erazmas pereina prie pasakojimo apie Jogailaičius. Priminęs, kad po Vytauto mirties trumpam iškilusi katalikiškosios Europos gynėjo Vladislovo Jogailaičio, kartu su kardinolu Julijonu žuvusio nuo turkų, žvaigždė, toliau pasiuntinys išaukština Lietuvą valdžiusį Kazimierą Jogailaitį ir jo sūnus: Čekijos ir Vengrijos karalių Vladislovą, stebuklais pagarsėjusį Kazimierą, Krokuvos vyskupą, Gniezno arkivyskupą ir Lenkijos primą kardinolą Fridrichą, tėvą Lenkijos soste pakeitusį Joną Albrechtą ir jų seseris, laimingai ištekėjusias už vokiečių kunigaikščių. Galiausiai lap. a^{vi} verso–a^{vii} verso (nuo žodžių

Ginnasio medico, Calvo, Dorico, Cartolari, Firenze, 1983, p. 167.

¹⁴ Erasmus Vitellius, „Oratio Erasmi Vitellii praepositi Vilmensis, Ill[ustriss]mi principis d[omi]ni Alexandri magni ducis Lithuaniae secretarii, et oratoris ad Alexandrum VI. pontificem maximum ad praestandum obedientiam missi, Romae habita anno MDI. die Mercurii ultima mensis Martii, et pontificis responsum“, in: *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia maximam partem nondum edita ex tabulariis Vatiatis deprompta collecta ac serie chronologica disposita ab Augustino Theiner [...]*, t. 2: *Ab Ioanne pp. XXIII. usque ad Pium pp. V., 1410–1572*, Romae, 1861, p. 277–280.

Magniducatus tunc etiam iki *Dixi* imtinai) pasiuntinys apibūdina ketvirtąjį Kazimiero Jogailaičio sūnų Aleksandrą, nūnai valdantį Lietuvą. „Nors tikėjimo grynumu jį būtų galima lyginti su seneliu [Jogaila – S. N.], tikėjimo tvirtumu bei jo gynimu – su senelio broliu [Vytautu], maloningumu bei įgimtu labdaringumu – su tėvu, tačiau už dvasios didybę bei ženklų dosnumo dorybę jį pelnytai galima statyti šalia Aleksandro Makedoniečio“, – nurodo pasiuntinys ir pareiškia apie tokio kunigaikščio klusnumą popiežiui. Tame pačiame puslapyje esantis popiežiaus atsakymo pasiuntiniui atpasakojimas užbaigia spaudinį (lap. a^{viii} tuščias).

Toks pirmosios Erazmo kalbos turinys. Jos tekstas parašytas Renesanso humanistų vartota lotynų kalba. Kalbos sintaksė – neįmantri, mintys dėstomos daugiausia vientisiniais sakiniais, kurie reikšmingesnėse vietose dar trumpinti iki frazių, sudėtų vien iš pagrindinių sakinio dalių. Kiekvienoje pastraipoje surandame frazių, kurias humanistinė auditorija turėjo lengvai atpažinti – jos priklausė skaitomiausiems lotyniškosios Antikos autoriams ir žinomiausiems Romos autorių kūriniais. Iš abejonių nekeliančių sintaksinių-leksinių skolinių paminėtume šiuos. Frazę *diligentiq[ue] prouidentia* (lap. aⁱⁱr, eil. 23) vartoja Ciceronas (*De natura deorum* 2, 140, 1: *Ad hanc prouidentiam naturae tam diligentem tamque sollertem adiungi multa possunt, e quibus intellegatur quanta res hominibus a dis quamque eximiae tributae sint*). Frazę *primores uiros* (aⁱⁱv 10) vartoja Svetonijus (*De uita Caes. Jul.* 16, 2: *Quod cum praeter opinionem euenisset, senatus ob eundem coetum festinato coactus gratias ei per primores uiros egit accitumque in curiam et amplissimis uerbis conlaudatum in integrum restituit inducto priore decreto*; dar: *Nero* 41, 2 ir *Dom.* 8, 3. Ji taip pat paliudyta Justiniano teisės sąvade (*Dig.* 50, 7, 5, 5pr: *Sed si legatio de primoribus uiris desideret personas et qui ordine uocantur inferiores sint, non esse obseruandum ordinem diuus Hadrianus ad Clazomenios rescripsit*). Frazę *parendi necessitas* (aⁱⁱv 20) vartoja Kvintilianas (*Declamationes maiores* 4, 7: *Neque est, P.C., quod excludi praemium putetis contradictione patris. Eximus per magnorum operum reverentiam de necessitate parendi, et aut interim nobis magna venit contra nominis huius potentiam de virtutum favore libertas, aut obsequia peracta demum optione repetemus*). Frazę *primum* inter uul || *gus periculum* (aⁱⁱv 21–22) vartoja Vergilijus (*Aen.* 3, 367: [...]) *quae prima pericula uito?* – Ją dar randame Kornelijaus Celso (*De medicina* 2, 7, 26), Tito Livijaus (*Ab Urbe condita* 2, 13, 2), Ovidijaus (*Metam.* 13, 42) ir Servijaus (*In Vergilii Aeneidos libros* 3, 265; 3, 622; 3, 367 (cituojama Vergilijaus frazė iš *Aen.* 3, 367) kūrinuose). Frazę *micantia sidera* (aⁱⁱv 27) vartoja Katulas (*Carm.* 61, 200: *siderumque micantium*, ir 64, 206: [...]) *concussitque micantia sidera mundus*). Frazę *armorum strepitus* (aⁱⁱⁱr 8) vartoja Salustijus (*Bel. lug.* 60, 2, 2: *Pariterque oppidani agere: oppugnare aut parare omnibus locis, auidius alteri alteros sauciare quam semet tegere, clamor permixtus hortatione laetitia gemitu, item strepitus armorum ad caelum ferri, tela utrimque uolare*). Frazę *longe lateque patens* (aⁱⁱⁱr 28) vartoja Ciceronas (*Orator* 72, 2: *itaque hunc locum longe et late patentem philosophi soleni In officiis tractare [...]*). Frazę *gratia & affectu prosequuntur* (aⁱⁱⁱⁱr 6) randame Cicerono kūryboje (*Epistulae ad fam.* (d.) post. parte Oct. (?) 15, 14, 3sa: *Unus scilicet fructus qui in te videndo est percipi litteris non potest, alter gratulationis est is quidem exilior quam si tibi te ipsum intuens gratularer, sed tamen et feci antea et facio nunc tibi que cum pro rerum magnitudine quas gessisti tum pro opportunitate temporis gratulor, quod te de prouincia decedentem summa laus et summa gratia prosecuta est*). Frazę *nomini infestissi || mi* (aⁱⁱⁱⁱr 15–16) vartoja Salustijus (*Coniuratio Cat.* 52, 24: *Coniurauere nobilissimi ciues patriam incendere, Gallorum gentem infestissumam nomini Romano ad bellum arcessunt, dux hostium cum exercitu supra caput est*. – Dar ją randame Velėjaus Paterkulo (*Vell. Historia Rom.* 2, 27, 1) ir Livijaus (*Ab Urbe condita* 26, 27, 12) kūryboje). Frazę *custodiam & militu[m] || presidia in finibus adhibendo* (aⁱⁱⁱⁱv 6–7) randame Justiniano teisyne (*Dig.* 18, 1, 35, 4pr: *Si r[es] uendita per furtum perierit, prius animaduertendum erit, quid inter eos de custodia rei conuenerat: si nihil appareat conuenisse, talis*

custodia desideranda est a uenditor[e], qualem bonus pater familias suis rebus adhibet [...]; ir *Dig.* 48, 1, 12, Ipr: *Custodias audituru[s] tam clarissimos uiros quam patronos causarum, si omnes in ciuitate prouinciae quam regit agunt, adhiber[e] debet*). Frazę *luporum more* (aⁱⁱⁱⁱv 10) vartoja Ovidijus (*Metam.* 14, 778: *inde sati Curibus tacitorum more luporum*; taip pat *Epist. de Ponto* 1, 2, 18sa: *more lupi clausas circumeuntis oues*). Frazę *uiribus destituuntur* (aⁱⁱⁱⁱv 26) randame Plinijaus Jaunesniojo kūryboje (*Plin. Iun. Epistolae* 5, 16, 4sa: *Medicis obsequabatur, sororem patrem adhortabatur ipsamque se destitutam corporis uiribus uigore animi sustinebat*. – Taip pat: *Iust. Dig.* 50,4, 3, 15). Frazę *ubi nil || preter celum & terram conspicatur* (a^vr 2–3) sutinkame Livijaus (*Ab Urbe condita* 26, 35, 2: *Per tot annos tributo exhaustos nihil reliqui preter terram nudam ac uastam habere*) ir kitų autorių kūrinuose (*Cic. Lucullus* 123; *Bellum Africum* 26, 3 ir *Sen. Iun. Epistolae* 93, 9). Frazę *itineris longitudine & alimento || rum penuria prohibente* (a^vr 8–9) vartoja Tacitas (*Historiae* 1, 86: [...] *fames in uulgus inopia quaestus et penuria alimentorum*). Frazę *sine ulla intermissione* (a^vr 11) vartoja Ciceronas (*De nat. deorum* 1, 114: *Nec tamen uideo quo modo non uereatur iste deus beatus ne intereat, cum sine ulla intermissione pulsetur agiteturque atomorum incursione semiterna, cumque ex ipso imagines temper afluant*. – Dar: *Hortensius* 84). Frazę *continuu[m] & pene indelebile || cum eis bellum gerit* (a^vr 12–13) mėgo keli autoriai: Ciceronas (*Pro Balbo* 3: *Quae enim in L. Crasso potuit, homine nato ad dicendi singularem quandam facultatem, si hanc causam ageret, maior esse ubertas, uarietas, copia quam fuit in eo qui tantum potuit impertire huic studio temporis quantum ipse a pueritia usque ad hanc aetatem a continuis bellis et uictoriis conqueiuit?*), Vergilijus (*Georg.* 4, 69), Livijus (*Ab Urbe condita* 10, 31, 10; 33, 3, 3), Pompėjus Trogas (*Historiae Philippicae* 38, 152pr) ir Kvintilianas (*Declamationes minores* 306, 11). Frazę *rediretque ad perpetua[m] || tui sacri nominis memoriam pax noua in terris* (a^vv 2–3) randame Cicerono kūryboje (*Epistolae ad familiares* 1, 7, 8: *Curasti enim ut plus additum ad memoriam nominis nostri quam demptum de fortuna uidentur*). Frazę *fraus et fracta fides* (a^vv 11) vartoja Seneka Jaunesnysis (*Epistolae morales ad Lucilium* 71, 10sa: *Omnia licet fiant: lubam in regno suo non locorum notitia adiuet, non popularium pro rege suo uirtus obstinatissima, Uticensiumque quoque fides malis fracta deficiat et Scipionem in Africa nominis sui fortuna destituat [...]*). Frazę *per bellum temerarium & iniustum* (a^vv 12) žinoma iš Ovidijaus kūrybos (*Metam.* 11, 13: [...] *Sed enim temeraria crescunt //] bella modusque abiit insanaque regnat Erinys [...]*). Frazę *per bellum temerarium & iniustum* (ten pat) žinoma iš daugelio autorių. Teoriškai ją aptarė ir pagrindė Ciceronas (*De Republica* 2, 31(fr): *Cuius excellens in re militari gloria magnaue extiterunt res bellicae, fecitque idem et saepsit de manubiis comitium et curiam constituitque ius, quo bella indicerentur, quod per se iustissime inuentum sanxit fetiali religione, ut omne bellum, quod denuntiatum indictumque non esset, id iniustum esse atque impium iudicaretur*. – Žr. dar: *De Republica* 3, 35(fr1): *Illa iniusta bella sunt, quae sine causa suscepta. Nam extra ulciscendi aut propulsandorum hostium causam bellum geri iustum nullum potest. Nullum bellum iustum hebetur nisi denuntiatum, nisi indictum, nisi repetitis rebus*). Tuos dalykus regime ir Cicerono kalbose (pav., *In Q. Caecilium* 62). Neteisingą karą savo raštuose taip pat mini Titas Livijus (*Ab Urbe condita* 38, 47, 5), Ovidijus (*Metam.* 5, 210), Valerijus Maksimas (*Facta et dicta memorabilia* 2, 7, 15), Aulas Gelijus (*Noctes Atticae* 6, 3, 40), Silijus Italikas (*Punica* 1, 539) ir Svetonijus (*De uita Caesarum. Jul.* 24, 3). Frazę *ma/ || gna rerum experientia preeminens* (a^{vi}v 22–23) vartoja Seneka (*Naturales quaestiones* 5, 18, 14: *Fuisset nim imperium animal et sine magna experientia rerum homo, si circumscriberetur natali soli fine*). Lap. a^{vii}r 4–5 minimas didžiadvasiškumas (*Animi uero magnitudine*) – viena iš labiausiai vertintų piliečio savybių, minima daugelio Romos autorių. Ciceronas jos sampratą išdėsto *De partitione oratoria* 77 (*Quae autem haec uno genere complectitur, magnitudo animi dicitur: cuius est liberalitas in usu pecuniae, simulque altitudo animi in capiendis incommodis et maxime iniuriis, et omne quod est eius generis, grave,*

sedatum [non] turbulentum). Na, o didžiadvasiškumą dar mini Cezaris, Ciceronas (daugelyje kalbų ir veikalų), Kornelijus Nepotas, Salustijus, Kurcijus Rufas, Titas Livijus, Plinijus Vyresnysis, Kvintilianas, Seneka Vyresnysis, Seneka Jaunesnysis ir kiti autoriai.

Kaip minėta, knygą sudaro dvi dalys: pasiuntinio Erazmo kalba ir popiežiaus atsakymas, perpasakotas nenurodyto rašovo. Ženklių sekimų Vulgata esama pačioje kalbos pradžioje, kuria pasiuntinys kreipėsi į popiežių. Čia esama vienintelės tikslios citatos: *Tibi dabo claves regni celorum & quodcunq[ue] || ligaueris super terram erit ligatum in celis* (aⁱⁱr 19–20; cituojama Mt 16, 19: *Tau duosiu dangaus karalystės raktus; ką tu suriši žemėje, bus surišta ir danguje*). Čia pat minima dangaus karalystė (aⁱⁱr 11: *regni sui celestis*) – irgi iš tos pačios NT vietos: mat Kristaus mokymas apie dangaus karalystę dėstomas tik Mt (Mt 5 ir toliau). Iš kitų sekimų Vulgata minėtinas kūrinių pradžioje esantis *mūsų Išganytojas* (aⁱⁱr 8: *Salvator noster*). Jis kunigui Erzmui turėjo būti žinomas iš 1 Kr 16, 35 (*et dicite salva nos Deus salvator noster et congrega nos et erue de gentibus ut confiteamur nomini soneto tuo et exultemus in carminibus tuis*. Vert.: Sakykite: ‚Gelbėk mus, Dieve, mūsų išganytojau! Surink mus ir išvaduk mus iš tautų, kad dėkotume tavo šventam vardui ir džiūgautume tavo šlovėje‘), toliau esantis *vartų sargas* (aⁱⁱr 24: *ianitor*) Erzmui galėjo būti žinomas ir iš Šventojo Rašto (minimas 1 Kr 9, 21 ir 2 Kr 31, 14), ir iš antikinės literatūros. Jį randame Cicerono (*In Verrem* 2, 1, 64; 2, 5, 118; *Pro Plancio* 66; *Philippicae* 2, 77), Vergilijaus (*Aen.* 6, 400; 8, 296), Horacijaus (*Carm.* 3, 11, 16; *Sermones* 2, 7, 45), Ovidijaus (*Amores* 1, 6, 27; *Ars amatoria* 2, 260; *Fasti* 1, 138), Propercijaus (*Elegiae* 4, 5, 47), Tibulo (*Elegiae* 1, 1, 56) ir daugelio kitų autorių raštuose.

Ne mažiau įdomi baigiamoji leidinio dalis, kurioje perteiktas popiežiaus atsakymas. Kaip tiktai joje šventasis tėvas suformulavo užduotį Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštijai: kartu su Lenkija ir Vengrija būti katalikiškosios Europos *pylimu* (*antemurale*) ir bokštu (*propugnaculum*). Abu žodžiai paliudyti Vulgatoje. Pirmasis (a^{vii}v 12–13: *uera antemu || ralia* vartojamas Iz 26, 1 (*Ponetur in ea murus et antemurale*. Vert.: Mūsų apsaugai pastatė jis mūrus ir pylimą!) ir Rd 2, 8 (*Luxitque antemurale et murus pariter dissipatus est*. Vert.: Sieną ir pylimą privertė raudoti, || riogso abiejų griuvėsiai). Turėtuose antikinių autorių tekstuose šis žodis neaptiktas. Antrasis žodis (a^{vii}r 13–14: *totius christianitatis co[n]tra gentem Macho || meticam Propugnacula*) irgi vartojamas Vulgatoje (Iz 54, 12: *et ponam iaspidem propugnacula tua*. Vert.: Tau bokštus pastatysiu iš rubinų; dar Ts 9, 51; Gg 4, 4; Gg 8, 9). Antikos lotyniškuose raštuose jo apstu.

Kaip matyti, abu šie žodžiai kartą pavartoti vienoje ir toje pačioje Izaijo knygoje. Tai – viena iš įspūdingiausių ST dalių, dažnai pasitelkta svarstant valstybių ir bendruomenių ateitį, grindžiant jų reikšmę ar ieškant atramos tragiškais epochų sąvartų laikotarpiams. Mat šios knygos tekstuose pranašas Izaijas smerkia Judo karalystės ir Jeruzalės, jos sostinės, dorovinį supuvimą, ragina Judo valdovus ir jų valdinius pasikliauti Dievu ir išsaugoti narsą bei drąsą didžiulių pavojų (Asirijos puolimo) akivaizdoje, pranašauja Judo priešų pražūtį ir piešia įsimenančius naujojo Ziono bei ateities Jeruzalės paveikslus. Suprantama, kad kaip tik šios vietos pagal prasmę geriausiai tiko lakoniškam Lietuvos, katalikybės pylimo ir jos gynybinio bokšto, apibūdinimui.

Antikos autoriams būdingos frazės pasiuntinio kalboje išsidėsčiusios netolygiai. Pirmoje dalyje (pasveikinime, lap. aⁱⁱ recto eil. 8–verso eil. 18) randame daugiau ne jų, o sekimų Vulgata ir vienintelę aukščiau minėtą citatą iš Evangelijos pagal Matą. Vis dėlto dvi vietos šioje dalyje rodo Erazmą susipažinus su Cicerono *De natura deorum* (aⁱⁱr 23 *diligentiq[ue] prouidentia*) ir Svetonijaus *De vita Caesarum* (aⁱⁱv 10 *primores uiros*). Antroje dalyje (pasiuntinystės apibūdinime, lap. aⁱⁱ verso eil. 18–aⁱⁱⁱ recto eil. 12) sekimų Romos autoriais padaugėja: čia randame Kvintiliano (aⁱⁱv 20 *parendi necessitas*), Vergilijaus (ar Livijaus, ar Ovidijaus; frazė aⁱⁱv 21–22 *primum || [...] periculum*), Katulo (aⁱⁱv 27 *micantia sidera*) ir Salustijaus (aⁱⁱⁱr 8 *armorum strepitus*) pėdsakų. Trečioje – vienoje iš didžiausių – dalyje

(Lietuvos apibūdinime, lap. aⁱⁱⁱ recto eil. 12–aⁱⁱⁱⁱ recto eil. 9) sekimų Antika beveik nerasta. Čia sutinkame vieną frazę, kurią vartoja Ciceronas veikale *Orator* (aⁱⁱⁱⁱr 28 *longe lateque patens*) ir dar vieną, kurią randame pas Vergilijaus komentatorių Servijų (aⁱⁱⁱv 22 *multa enumerare*). Ketvirtoje – irgi vienoje iš didžiausių dalių – (turkų ir totorių valstybių apibūdinimuose, aⁱⁱⁱⁱ recto eil. 9–a^v recto eil. 9) Romos autorių kalbos bei stiliaus imitacijų daugiau, bet jomis irgi nepiktnaudžiaujama. Čia regime Salustijaus veikalo *Coniuratio Catilinae* (ar Velėjaus Paterkulo *Historia Romana*, aⁱⁱⁱⁱr 15–16 *nomini infestissi || mi*), Ovidijaus mitologinio epo *Metamorphoses* (aⁱⁱⁱⁱv 10 *luporum more*), Justiniano teisės sąvado *Digestae* (aⁱⁱⁱⁱv 26 *uiribus destituuntur*), Tacito *Historiae* (a^vr 8–9 *alimento || rum penuria*), galbūt dar vieno kito autoriaus sekimą. Nedidelėje penktoje dalyje (raginime burti koaliciją prieš nekrikščionis, lap. a^v recto eil 9–verso eil. 16) garsiai girdisi Ciceronas. Čia Erazmas pasitelkia jam būdingą leksiką iš filosofinio veikalo *De natura deorum* (ar *Hortensius*, frazė a^vr 11 *sine ulla intermissione*), kalbų *Pro Balbo* (a^vr 12–13 *continuu[m] [...] || [...] bellum*), *In Vatinius* (arba *Epistulae ad familiares*, frazė a^vv 2–3 *ad [...] || [...] nominis memoriam*), iki mūsų dienų viso neišlikusio veikalo *De republica* (a^vv 12 *bellum [...] iniustum*; taip drįstame tvirtinti, kadangi šiame veikale Ciceronas aptaria teisingus ir neteisingus karus, žr. *De rep.* 2, 31(fr); 3, 35(fr1) ir kt). Vienoje vietoje esama žymių apie tai, jog Erazmas buvo susipažinęs su Senekos *Epistulae morales ad Lucilium* (jam būdinga frazė a^vv 11 *fracta fides*). Taip pat nurodytume, jog kai kurie dalykai (ką tik minėtos frazės *continuum bellum* ir *bellum iniustum*) pasitaiko garsiausių Romos poetų ir prozaikų raštuose. Šeštoje dalyje (dideliame Vytauto Didžiojo epizode, lap. a^{vi} verso eil. 16–a^{vi} verso eil. 24) neabejotinų sekimų Romos autoriais beveik nerasta. Galėtume nurodyti jos pabaigoje esančią frazę, sutinkame ką tik minėto Senekos veikale *Naturales quaestiones* (a^{vii}v 22–23 *ma/ || gna rerum experientia*). Paskutinėje, septintojoje, pasiuntinio kalbos dalyje (klusnumo pareiškime, lap. a^{vi} verso eil. 24–a^{vii} verso eil. 5) pastebime frazių, būdingų jau nebe Antikos, o Viduramžių autoriams ir Vulgatai. Taigi negausūs leksiniai skoliniai ir kitokių sekimų (pavyzdžiui, sintaksinių) nebuvimas leidžia kalbėti apie šio raštijos paminklo originalumą.

Visi aukščiau paminėti dalykai leidžia apibūdinti šios knygos reikšmę. Klasikine lotynų kalba parašyta kalba buvo išspausdinta. Kad ir kaip gaila, jos tiražas nėra žinomas. Manytume, kad tekstas buvo padaugintas aniems laikams moderniu būdu kelių dešimčių ar net šimto egzempliorių tiražu. Dviejų autorių (Erazmo Vitelijaus ir popiežiaus Aleksandro VI) pateiktos žinios apie Europos rytuose plytinčią galingą ir turtingą valstybę, save priskiriančią prie katalikiškosios Senojo Žemyno dalies ir suprantančią savą paskirtį bei misiją (ginti šitą dalį nuo katalikybės priešų), turėjo pasklisti mažų mažiausia Italijoje, taip pat Vidurio ir Rytų Europoje. Šiandien mums ši prieš penkis šimtus penkerius metus pasirodžiusi knyga liudija dar ir kitus svarbius dalykus. Didžiojo kunigaikščio dvaras turėjo savą valstybės užsienio ir vidaus raidos viziją. Remdamiesi šiuo raštijos paminklu bei vienalaikiais lotyniškosios literatūros kūriniais¹⁵ galime tvirtinti, kad toji vizija buvo grindžiama Vytauto Didžiojo valdymo tradicijomis. Manytume, kad nauja, t. y. renesansine, dvasia reiktų aiškinti čia išdėstyta valstybės gamtinių, ekonominių ir kitokių išteklių aptarimą (*Terram habet fertilissimam que tritici omniu[m]q[ue] frugum copiam germinat. Melle habundat quo aqua cocto loco uini utitur tantumdem*

¹⁵ Pavyzdžiui, Jono Visliciečio *Bellum Prutenum* (1516, kn. 2, eil. 131–144, 191–257), Mikalojaus Husioviano *Carmen de statura, feritate ac venatione bisontis* (1523, eil. 655–826), Lietuvos metraščių Viduriniajame ir Plačiajame sąvaduose ir kt. Apie tai plačiau žr.: G. Mickūnaitė, Išrankioji atmintis arba prisiminimai apie Vytautą, „iškiliausią bei žiauriausią valdovą, kurį Lietuva yra turėjusi“, in: *Tipas ir individas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūroje*, sudarė J. Liškevičienė ir T. Račiūnaitė, (*Vilnius dailės akademijos darbai*, t. 24), Vilnius, 2002, p. 109–126 (už šią nuorodą dėkojame Rimvydui Petrauskui); A. Nikžentaitis, Vytauto kultas Lietuvoje XV–XX a. ir jo atspindys paminkluose, in: idem, *Vytauto ir Jogailos įvaizdis Lietuvos ir Lenkijos visuomenėse*, Vilnius, 2002, p. 15–25 ir toliau; K. Gudmantas, Kitoks Žalgirio mūšio vaizdas: Lietuvos metraštis ir Jono Visliciečio poema „Prūsų karas“, in: *Literatūros tyrimų erdvės: Studijos profesoriaus Juozo Girdzijausko 70-mečiui*, (Senoji Lietuvos literatūra, kn. 19), Vilnius, 2005, p. 143–156.

*saluberrimo*¹⁶ ir t. t., dėmesį tą valstybę sukūrusių lietuvių kultūrai (*Linguam propriam obserua[n]t. [...] Exteros homines de uirtute ipsorum singulari quadam gratia & affectu prosequuntur. Contra rectum & honestum nichil unq[ue] moliri possunt sola simplici ueritate bene docti & fide illesa munitissimi*¹⁷) ir kultūriniam bei religiniam tos valstybės savitumui (*Verum quia Ruteni medium fere ducatum incolu[n]t illorum loquela dum gracilis & faciliior sit utuntur communi*¹⁸). Visa tai leidžia taip pat ir Lietuvai priskirti *antemurale renascentis culturae Europae* titulą. Vilniaus prepozito kalba kaip tik ir atliko šias garbingas pareigas.

Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo epocha, sudarė Daiva Steponavičienė, Vilnius: Vilniaus pilių valstybinio kultūrinio rezervato direkcija, 2007, p. 210–218.

¹⁶ Erasmus Vitellius, *Erasmi Vitellii c. prepositi Vilnensis*, lap. aⁱⁱⁱ verso.

¹⁷ *Ibid.*, lap. aⁱⁱⁱ recto.

¹⁸ *Ibid.*